

DAG NACHT LICHT TOCH

SYTSKE FREDERIKA VAN KOEVERINGE

BIJ DE BEZIGE BIJ

Het is maandag vandaag

DAG NACHT LICHT TOCH

een lacharchief

Sytske
Frederika van
Koeveringe



2020 DE BEZIGE BIJ AMSTERDAM

De auteur ontving voor het schrijven van dit boek een
projectsubsidie van het Nederlands Letterenfonds.

Copyright © 2020 Sytske Frederika van Koeveringe

Omslagontwerp Marry van Baar

Illustraties omslag en binnenwerk Emma Levie

Foto auteur Sanja Marusic

Vormgeving binnenwerk Aard Bakker, Amsterdam

Druk Bariet Ten Brink, Meppel

ISBN 978 94 031 8190 5

NUR 301

sytskehangt.com

debezigebij.nl

Voor Vriendin

—

HAHA

Opgezwolle – *Strik je veters*

—

HAHA

Wim Helsen – *Het uur van de prutser*

—

HAHA

Holy Motors

—

HAHA

De Jeugd van Tegenwoordig – *Makkelijk (voor ons)*

—

HAHA

Hans Teeuwen – *Dat dan weer wel*

VÓÓR VOOR 11

VOOR 17

ONDERWEG 87

TIJDENS HET VALLEN 99

BEWEGING 135

LICHT 159

VÓÓR VOOR



‘Jij moet eens nadenken hoe het kan dat jouw voorkomen veel vrolijker is dan het werk dat je maakt,’ zei een docent nadat ik hem mijn collages liet zien die bestonden uit verscheurde, gewonde lichaamsdelen die gevangenzitten in kille, hoekige delen van gebouwen.

Ik schrok. In mijn herinnering stond ik – zoals zo vaak – schaa-pachtig te lachen. Al maakte deze opmerking wel iets los, nu ik terugkijk denk ik dat dát het moment was waarop ik me voor het eerst bewust werd van een lach. Of in ieder geval mijn lach. Nee, *de* lach.

Hoe verhoudt het woord zelf zich tot de lach?

Ik bedacht werk omtrent het lachen en begon de lach vast te leggen: ik bekeek andermans lachen, volgde mensen die uitgelaten lachten, soms telde ik de seconden tijdens iemands lach waarvan ik niet begreep waarom er werd gelachen, ik luisterde gesprekken af wanneer het hierover ging en deed een observatieonderzoek.

Na verloop van tijd merkte ik dat als ik me voor-
nam om een complete dag aan het lachen te wijden,
ik 's avonds met steeds dezelfde gedachte in bed
stapte: shit! Nu ben ik de lach weer vergeten?!

Dit 'zogenaamde mislukken' herhaalde en her-
haalde zich, al bleef ik tegelijkertijd fragmentarisch
archiveren: ik had sterk de drang om erachter te
komen wanneer ik lachte, hoe ik lachte, hoelang
mijn gemiddelde lach duurde en waarom ik lachte,
zo ontstond langzaam mijn lachlogboek. Alles werk-
te ik uit en ik maakte een mapje op mijn laptop aan
met de titel *lacharchief*.

Toch werd het nooit meer dan een berg gefragmen-
teerde aantekeningen. Ik vond het niet de moeite
waard om het tot een rond geheel te maken omdat
het nooit op zichzelf zou kunnen staan.

Maar nu jij ongevraagd, brutaal – nee, brutaal is
een te mooi woord –, geniepig tegen het gluiperige
en gore aan mijn leven in bent komen stormen
snap ik ineens waarom mijn lacharchief zo abrupt is
gestopt: er ontbreekt geluid, de duur en misschien
de belangrijkste: de spontaniteit van het lachen.
Het gearchiveerde zal nooit overeenkomen met het
moment van een lach. Het lijkt alsof de taal, de woor-
den die ik aan een lach gaf, de vanzelfsprekendheid

die in een lach schuilt, meteen ontkracht, doodslaait.

Zit lachen daarom zo verweven in onze taal? Met sommige vriendinnen zijn onze gesprekken zo levendig dat ik de woorden amper van het lachen kan onderscheiden.

Dan kun je je afvragen of een glimlach überhaupt wel onder lachen geschaard mag worden. En is lachen om 'iets vrolijks' echt lachen? Wanneer mag je eigenlijk spreken van echt lachen?

Als ik nu, met jou in mijn achterhoofd, de aantekeningen van mijn lacharchief herlees, zie ik hoe ik worstelde om het lachen vast te leggen. Wat valt er over mijn lach te zeggen wanneer ik fragmenten van cabaretiers keer op keer afspeel? En dat ik een gemaakte glimlach opzet voor een kassière zegt niets over die glimlach.

Hoe omschrijf je een gemaakte glimlach? Laat staan een echte? Zijn er woorden om een lach te omschrijven zoals die is? Of is dat net zoiets als bij een gevoel of een geluid: alleen maar in logge begrippen te vangen?

Het lachen permitteert zich een bepaalde vrijheid en een vanzelfsprekendheid die mysterieus blijft en misschien wel moet blijven.

Ondanks het feit dat ik dit weet en dit mijn conclusie is, sprong ik in mei 2019 toen ik de diagnose borstkanker kreeg, geheel op intuïtie, terug op mijn lacharchief en heb ik eindelijk de oorzaak van de lach kunnen doorgronden.

VOOR

Zaterdag 24 augustus 2013

We reizen van Changu naar Lembongan, eerst met de taxi naar Sanur en daar op de boot die ons naar het eiland brengt. De boten liggen aan een touw zonder wal, zonder opstappunt, je moet gewoon met je koffer (of je backpack) boven je hoofd door het water naar die boot lopen! Ha!

Dit hoef je niet zelf te doen, dit wordt uiteraard voor je gedaan, zoals alles hier voor 'de toerist' wordt gedaan.

Ik bied aan om mijn backpack zelf te tillen, maar een man grist mijn tas uit mijn handen en loopt hard lachend door het water (met lange broek) en gooit hem zo, hop, in de boot.

Ik kan het niet meer aanzien. Dat lachen. Ik heb het al meerdere keren tegen R. gezegd, hij vindt de mensen hier 'lekker vrolijk'. Maar zo zie ik het niet! Het doet me denken aan oma haar (bescheiden en schampere) lach, aan pa en aan die Indische rijsttafels waarbij zijn broers en zussen elkaar proberen te overtreffen met de hardste lach.

Hier doen ze het ook, ik ken de taal natuurlijk niet, dus ik hoor ook helemaal niet wanneer ze een grapje maken of wanneer ze iets weglachen of zo. Maar als ik in hun ogen kijk (net als bij oma en pa), dan zie en voel ik gewoon dat er meer aan de hand is. Het is een aanwezige, scherpe toon. Het is iets wat veel groter is dan zichzelf. Iets wat helemaal niet om te lachen is. Iets wat pijn kan doen.

Veel wist ik toen nog niet van Indonesië en ook niet van het lachen. Ik wist dat mijn vader en oma Indisch waren, dat Indische rijsttafels bij die kant van die familie ‘hoorden’ en dat ‘er een verleden was’.

Natuurlijk heb ik mijn oma naar de oorlog gevraagd en natuurlijk heeft ze die vraag weggewimpeld en natuurlijk hield ik me hier verder niet mee bezig, want ja, *ik was nog hartstikke jong*.

Maar wat zegt het lachen over het Indisch zijn? Er wordt binnen mijn familie veel weggelachen. Al weet ik niet of dit binnen elke familie gebeurt of dat je mag spreken van cultuurgerelateerd lachen. Maar als ik het lachen van twee vriendinnen en hun Indische families erbij haal, zie ik overeenkomsten: hun vaders kunnen verdriet en pijn ook goed wegschuiven door een fiere lach op te zetten.

Anderzijds, hoe durf ik dit te beweren? Ik ken

hun vaders niet zo goed dat we alle pijnlijke onderwerpen maar op tafel gooien.

Is dit niet een algemeen trekje van het mens-zijn? Vindt niet iedereen het lastig om over gevoelige onderwerpen te praten?

Bestaat een lach om te weren, om afstand te behouden, uit zelfbescherming? Is dan echt iedereen bang om gekwetst te worden?

Zou ik kunnen zeggen dat dat vele lachen van mij te linken is aan het feit dat ik Indisch bloed heb of betekent het dat ik 'gewoon goedlachs ben'?

Misschien is dat continue gelach dat ik toentertijd in Indonesië opmerkte typerend voor Indische mensen, maar misschien is dit ook te radicaal om te concluderen. Hoe kun je zoiets groots als het lachen zo snel aan een cultuur ophangen? En wat is een 'typische Nederlandse lach'? Sowieso *wat is Nederland*?

Deze dagboekaantekening en andere bevindingen over het Indisch en familie zijn is voer voor mijn tweede roman, waar ik goed mee op dreef was. Maar door jouw onverwachte bezoek moest ik dit hele project stopzetten en me op mijn gezondheid concentreren.



De keren dat het woord ‘lach(en)’ in een gesprek voorkomt

Een selectie

‘Moet je daarom lachen?’

‘Sorry hoor dat ik lach, het is helemaal niet om te lachen.’

‘Ik weet niet wat het is, ik moet altijd om hem lachen.’

‘Ik heb gehuild van het lachen.’

‘Blijf ademen, ademen! Straks stik je nog in je lach!’

‘Wat was dat voor geluid, lachte je?’

‘Jaaaa, dat is wel lachen, ja.’

‘God, wat hebben wij gelachen.’

‘Wat lach jij?’

‘Ik moest zo hard lachen dat ik het bijna in mijn broek deed.’

‘Waarom lachen ze daarom?’

‘Noujaaaa, daar kun je toch niet om lachen?’

‘Hoe staat het met de lach?’

‘Hey meisje, lach eens.’

‘Mag ik je een tip geven? Lach. Het leven is veel te mooi om sip te zijn.’

‘Dit is heel gemeen, maar heb je zijn lach gehoord?’

‘Ik weet niet wat dat is met hem, maar hij lacht nooit.’

‘Zij heeft een aanstekelijke lach.’

‘Wat kun je anders doen dan erom lachen?’

‘Op het moment was het kut, maar straks lach ik erom.’



De Franse filosoof Henri Bergson zegt in *Het lachen* – kort door de bocht – dat wij lachen zodra er iets gebeurt wat uit zijn context valt.

We hoeven in een ruimte waar gedanst wordt maar onze vingers in onze oren te stoppen om de dansende mensen onmiddellijk belachelijk te doen lijken. Hoeveel menselijke bezigheden kunnen aan een dergelijk experiment weerstand bieden? Zien we niet dat veel ernstige handelingen opeens grappig worden als we ze losmaken van de begeleidende klanken van ons gevoel?

Dus wanneer je iets loskoppelt van wat er aan de hand is, wordt erom gelachen. Ook op het moment dat bijvoorbeeld iemand valt:

Het is dus niet zijn abrupte verandering van houding die aan het lachen maakt, maar het onvrijwillige karakter van die verandering, de onhandigheid. (...)

Maar door gebrek aan soepelheid, verstrooidheid of obstinaatheid van het lichaam (...) zijn de